

Hazırlayan
DERVİŞ AYDIN AKKOÇ

Turgut Uyar'ın Çocuklarıyız

SUNUŞ *Orhan Koçak*

İçindekiler

SUNUŞ · ORHAN KOÇAK	7
HAZIRLAYANIN NOTLARI · DERVİŞ AYDIN AKKOÇ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
“Benim Kızım Pek Yemek Yemez de...”	
SEMİRAMİS UYAR	23
İKİNCİ BÖLÜM	
“Örneğin Her Şeylere Bir Kırmızı Gül Yeter”	
ŞEYDA UYAR DİKMEN	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
“Özünde Dürüst Bir Adamdı Babam”	
TUNGA UYAR	127
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
“Uçurtma Uçururduk Babamla”	
TURGUT UYAR	153
Albüm	185

SUNUŞ

Derviş Aydın Akkoç, bu kitabı hazırlamakla giriştiği işin zorluğunu, içerdiği sıkıntılı çelişkiyi daha en baştan açıkça tanımlıyor: “Çalışmayı yaparken Uyar’ın yaptığım işe karşı çıkacağımlı biliyordum... Turgut Uyar, hayatının başkaları tarafından kurcalanma ihtimallerine karşı kapılarını kapamış bir şair.” Şairin ilk kızı Semiramis Uyar’la söyleşisinde de dile getiriyor bu sıkıntıyı: “Şu yaptığımız işten hafif bir vicdani rahatsızlık duymaktayım... Kendini gizlemeye çalışan bir insanın gizlerini, hatta mahremini açık etmek istiyoruz sanki.” Semiramis Hanım da aynı kaygıyı hissetmekte: “Kesinlikle doğru söylüyorsun, yaptığımız şey babamın karakterine ters, böyle bir şeyi istemezdi muhtemelen.” Nitekim, şairin küçük oğlu Turgut Uyar’la yapılmış söyleşide, Tomris ve Turgut Uyar’ın kendi aralarındaki mektuplaşmaların onlar göçtükten sonra bile yayımlanmasına karşı çıktıklarını öğreniyoruz: “Annem ve babamın mektupları vardı,” diyor oğul Turgut, “annem yıllarca tutmuş. Ellerim titreye titreye yırttım attım hepsini. İkisinin de vasiyeti bu yöndeydi.” Şu halde, en azından işini yapıp bitirdiği anda, bir “vasiyeti” ihlal

etmeye çok yaklaşmış olduğunu artık biliyordu Akkoç. Turgut Uyar ve ondan da çok Tomris, yaşarlarken bazı otobiyografik metinler çıkarmakta sakınca görmemişlerdi, doğru. O parçaların, derece derece ve farklı tarzlarda, bir açılma/gizlenme oyunu içerdiği, açılırken gizlenmeye ve gizlenirken açılmaya hizmet ettiği söylenebilir. Ama bundan daha önemlisi, bütün bu otobiyografik deneme ve söyleşilerin şairle öykücünün kendi *denetimlerinden* geçmiş, onların izniyle çıkmış olmasıdır. Oradaydılar.

Ama vasiyetin gerçekten çiğnendiğini, bir sınırın aşıldığını söyleyebilir miyiz? Hayır, elimizdeki kitap Turgut Uyar'ın kendi saklı metinlerinden değil, çocuklarının tanıklıklarından oluşmaktadır. O vasiyette şöyle bir madde olduğunu, olabileceğini düşünemeyiz: “Çocuklar da bizi anlatmasın, yakınlarımız da bizden ve hayatımızdan hiç söz etmesin.” Ya da, “bizimle ilgili herhangi bir biyografi yazılmasın.” Ama bu bahislerde zamanın bile silemeyeceği bir sınır vardır ve bu kitap da kendisinin o sınırın çok yakınında (belki tam üzerinde) faaliyet gösterdiğini bilen bir eleştirmen tarafından hazırlanmıştır. Ve zaten, çocukların dördü de müthiş bir hoşgörü ve zarafetle karşılıyorlar Akkoç'un tecessüsünü:¹ Neyi ve ne kadarını anlatabileceklerini çok iyi bilmekteler. “Niyetin iyi” diyor Semiramis Hanım, “anılarını toplamaya çalışıyorsun, hem kendin hem de Turgut Uyar okurları için, o yüzden rahat ol derim.” Demek *potansiyel* bir biyografinin bütünleştirilecek parçalarından, kaynaklarından biri olarak görebiliyoruz *Turgut Uyar'ın Çocukları* kitabını: Artık tek sorumlusunun (gerek mahkeme gerekse okurlar önünde sorumlusunun) kendi yazarı olacağı bir biyografi. O yazar iyi niyetli olabileceği gibi kö-

1 Mesela Akkoç, “öldüğü gün yanında mıydınız?” diye hayli cüretkâr bir soru yöneltebiliyor Semiramis Hanım'a. Ya da “mezarını ziyaret ediyor musunuz?” Ve o da kızmadan anlatıyor.

tü niyetli de olabilir. Daha kötüsü, büsbütün “niyetsiz” olma ihtimali de vardır ve geçen zaman bu ihtimali boyuna güçlendirir. Dileyelim, vakit varken Akkoç’un kendisi yap-sın o işi de.

Böyle “metodolojik kılıklı” sorunlara girmişken bir korkumu da dile getirmek isterim. “Şahıs” yazar olduğunda biyografiyle edebiyat eleştirisi kaçınılmaz olarak iç içe geçer. Yapıtı hayatla açıklama ve bir cümleyi, bir imgeyi şairin “gerçek yaşamındaki” bir olaya, bir anekdota tercüme etme eğilimi ağır basmaya başlayabilir. Anlamli sonuçlar da verebilir böyle bir yaklaşım. Mesela Necatigil’in Tahir Alan-gu’ya yazdığı mektuplar, orada anlattığı olay ve hislenmeler, o “küçük memur şiiri” hakkında çok farklı perspektifler açmıştır. Ama söz konusu olan Turgut Uyar gibi bir şairse eğer, iyice dikkatli olmak gerekir. Sırf, “benim hayatım kupkurudur, oradan şiirime ilişkin önemli ipuçları çıkaramazsınız” gibi sözler söylemiş olduğu için de değil. Böyle “realist ipuçları” elbette vardır ve aranmalıdır. Şairin yakınlarının o şiirde kendilerine ait veya onları da ilgilendiren öğeler bulamayacaklarını da iddia etmiyorum. Şiirin “kendini icat etmiş olması” da bence çok önemli değil bu noktada. Ama galiba en doğrusunu Uyar’ın büyük oğlu Tunga söylüyor: “... kısacası zor süreçlerden geçiyordu ve bütün bunlar olurken tutunduğu tek şey şiirdi galiba, kendini bir tek şiirde *gerçekleştirebiliyordu*.” Şiir kırılmış, dağılmış bir hayata bir tür hayali belkemiği, bir armatür sağlayabilir, şairin her seferinde kendini bir sonraki şiire atmasını mümkün kılabilir; bunun için, hayata sadakatsizlik etmesi, onu “çarpıtması” da gerekebilir. Yine de şiirin asıl işi hayatı tamir etmek değildir. Şiirin kendisi de birbirine cevap vermeyen, bütünlenemeyen parçalardan oluşabilir, özellikle Uyar’ın şiiri. *Toplandılar*’daki “Paramparça” şiirinin son iki cümlesini düşünelim, kitabın adıyla şiirin başlığı arasındaki gerilimi de kaçırmadan:

“sımsıcak ve paramparça // yani paramparça.” Şiirin hayata sadık kalması mıdır bu, sadece?

Hayat ile şiir birbirini gösterebilir – tam örtüşmeden, tam bakışmadan. Semiramis Uyar ne kadar güzel söylemiş: “Kaybettiğini, zamanı kalmadığını biliyordu.” Ama bunu babasının son dönemi için, siroz sonrası dönemi için söylüyor. Oysa “Yenilgi Günlüğü” sirozdan en az yirmi yıl önce yazılmıştı ve “zamansızlık” motifi de (bir “potansiyelin” hiçbir zaman kendini tam gerçekleştiremeyeceği sezisiyle birlikte) Uyar’ın çalışmasını en geç *Tütünler Islak*’tan, “Yavaşça Oluyor Ellerime” parçasından beri yönetir. Öte yandan, bir geç, bir gecikmiş başyapıt da (“Bir Anglo-Sakson Ölçüsü Üzerine Güzelleme”) yine Semiramis Hanım’ın güzel deyimiyle adamın “masasını toplamaya” başladığı yıllarda yazılmıştı. Hayat ile şiir birbirine bakar, ama bakışmayabilirler. Burada yine Tunga Uyar’ın keskin bir gözlemini düşünüyorum. Kendisinin de şiir yazdığını ve babayla tartıştığını anlatırken şunu diyor:

...‘ben bu şiiri [Turgut Uyar’ın bir şiirini] anlamıyorum’ derdim, ‘oku o halde’ derdi. ‘Okuyorum ama anlamıyorum, şurada ne demek istemiş olabilirsiniz, acaba şu anlamı mı kastediyorsunuz?’ diye sorardım. ‘Orada onu demek istemedim,’ diye cevapları. İlginçtir, *kendi şiiri söz konusu olduğunda babam hiçbir zaman ‘şunu demek istedim’ demez, daha ziyade hep ‘onu demek istemedim’ derdi.*

Şiir bu kaçışlarla, hayattan, anekdottan, ama kendi sözünden, kendi anlamından, kendi potansiyelinden de kaçışlarla yazılabilmektedir. Ne olduğundan çok, ne olmadığıdır onun tasası.

Şairin biyografisiyle yapıtı arasındaki bu örtüşmezliğin bir örneğini “deniz” meselesinde bulabiliriz. Semiramis Hanım belirtiyor: “Babam güneşe hiç gelemmez... Doğal olarak denizden de pek hoşlanmazdı.” Çok sarışın ve masmavi göz-

lü olan Uyar'ın sert ışığa, özellikle denizden ve kumdan yansıyan ışığa hiç tahammülü olmadığını anlıyoruz: Plajda kısa süre kalmak bile kötü alerjik reaksiyonlara yol açabilmektedir. (Dostları, kahvede veya meyhanede Uyar'ın denize “sırtını dönerek” oturduğunu da belirtmişlerdir.) Öte yandan, şiirinde “deniz”, hatta “denizci/gemici/balıkçı” (veya “kadırğa”) motifinin de ciddi rol oynadığını biliyoruz. Bazı dizeleri anlalım: “Bir denizin yanında nedir ki bıyıklı ve saçları dökülmüş bir adam, / kötü bir alışkanlıktan başka nedir bir adam” (*Tütünler Islak*); “birden bileklerimde duydum / denizin engin kelepçesini / iki kıyı arasında bir yerde / asyayla amerika gibi iki kıyı / aradaki okyanus da olsa / zaten zamanım yoktu / bir türkü söylüyordum / eskiyen taşlar üstüne // ... // birden nasıl duydumsa duydum /denizin engin kelepçesini...”; “deniz bir kavganın geleceği ve anısı olarak / gitgide mavileşiyor damarlarında”; “önüne gelen eleştiriyordu / Hyppolite Taine, Plehanov, şu bu / ölen kardeşlerin birçoğu / ve alemdar polis karakolu / ve kullanmasını bilmediğimiz deniz ve gök / oysa bunlar birçok yerde yaşanıyordu / ama / mosmordu” (son üç alıntı da *Toplandılar*'dan). Bu şiir parçalarının her birinde denizle gergin bir ilişki belirir, bir bağdaşmazlık. Deniz hep daha fazladır; şiddetle hissedildiği anda bile negatif, kısıtlayıcı bir şey, bir “kelepçe” olarak hissedilir ve “zaten” bu hissin de layıkıyla yaşanması için vakit yoktur; deniz ya anıdır, geçmiştedir, ya da gelecekte – ama burada ve şimdide değildir; ve “kullanmayı”, fayda'ya ve anlam'a dönüştürmeyi bilmediğimiz (ve belki de “iyi ki” bilmediğimiz) bir güç, bir potansiyeldir. Hadimi aşır bir spekülasyonda bulunayım: Uyar, yüzme bilmediği ya da yüzmeyi sevmediği için sevmiştir denizi, ve en çok da ona “sırtını dönüp oturduğu” zaman sevmiştir.

Son bir örnek de *Kayayı Delen İncir*'in ilk parçası “Denizi Anlatıyor”: “adı çok duyulmuş bir ozan değildi / Tonyalı balıkçılar arasında / ... / ama iyi bir ozandı / bütün söylentilerin

tersine / denizde de olabilirdi bir sandalla / uzun geçmişli denizde / gün batımında var olan / ve gün doğumunda da". Vikipedi'de "Tonya" maddesini tıkladığımızda karşımıza çıkan ilk cümle şudur: "Trabzon ilinin denize sahili olmayan bir ilçesi." Bildiğim kadarıyla, Trabzon'un sahilsiz *tek* ilçesi. Tam hatırlamıyorum, bu dizelerin yayımlandığı yıllarda, "Tonyalı balıkçılar" sözünü Uyar'ın ve şiirinin savrukluğuna "delil" olarak göstermek isteyenler de çıktı mıydı? Şunu bilmek daha önemli: Uyar'ın şaire "ozan" dediği bir dönem oldu (50'li, 60'lı yıllar), ama hiçbir zaman kendi şiirini "iyi" veya "olmuş" bulmadı. Tıpkı balıkçının Tonyalı olması gibi, şiirde sözü geçen "ozan" da kendisi değildi. Ama evet, Samsun'un Terme ilçesinde görev yaptı; hayatının bazı mutlu anlarını da Giresun'un Bulancak ilçesinde, küçük kızı Şeyda Dikmen'in evinde geçirdiğini elimizdeki kitaptan öğreniyoruz.

"Şairin hayatı da şiire dahil" olabilir. Hayat o şiirin *bir* parçasıdır; tıpkı şiirin de o hayatın *bir* parçası olduğu gibi. Tam örtüşmeyen, denkleşmeyen kümeler.

* ✨ *

Çoğu okur bu kitabı şairin hayatı ve yapıtı hakkında yeni bir şeyler, "fazladan" bir şeyler öğrenmek hevesiyle almış olabilir (ben çok şey öğrendim). Ama Akkoç'un da vurguladığı gibi, kitap Uyar'ın "babalık hallerini mercek altına almayı" amaçlamaktadır; başka bir deyişle o hayatın ve o şiirin *dolaysızca* kendileri hakkında değil, şairin çocuklarındaki yansımaları hakkında, oradan, o farklı dört açıdan nasıl görüldüğü hakkındadır. Şair aynı zamanda baba da olunca (veya baba, babalık yetmiyormuş gibi bir de şair olunca) ortaya bir rekabetin, hiç değilse bir gerilimin çıkması neredeyse kaçınılmazdır. Şairin bir biyolojik evlatları vardır, bir de kelimelerden, harflerden yapılmış çocukları. Şair ikisine de aynı gözle baksa, eşit davranmak istese bile, bölüşülme-

si, bölüştürülmesi gereken bir zaman süresi vardır, sınırlı bir ömür: Haksızlık neredeyse kaçınılmazdır. Gerilimi daha da artıran bir şey daha var. Şair sadece baba değildir, çocuktur da: Kendi şiirlerinin çocuğu, kendi yazdıklarının ürünü. Çocuk büyür, değişir; her kitapla, her şiir evresiyle ortaya farklı bir “kişi” çıkar – biyolojik çocukların babalarındaki bu değişmeyi günü gününe izlemesi beklenemez, pek mümkün de değildir zaten. Sonunda tanımakta gitgide zorluk çektiğimiz bir şahıs, bir maske çıkabilir ortaya: Gizlisi saklısı olduğunu sezdiğimiziz, ama kurcalamayı da pek istemediğimiz bir *persona*. Ne zaman ve nasıl bu hale gelmiştir? Biz belki ancak büyük çatırtı anlarını kaydetmişizdir.

Akkoç gibi ben de haddimi aşmak üzere olduğumun, belki çoktan aştığımın farkındayım. Ama bu kitap Uyar kardeşlerin engin hoşgörüsünün ürünüdür ve ben de oraya sığınyorum. İnsan-çocukla harf-çocuk arasında her zaman bir çekişme olacağına bir işaretini, oğul Turgut’un tanıklıklarında buluyoruz. Onun çocukluğu, babanın artık “masasını toplamaya” başladığı değilse bile, *büyük sancının*, başlatıcı ve sürdürücü sancının artık bir miktar geçmişte kaldığı bir döneme denk gelmiştir. Oğul Turgut ki bir bilim insanıdır, yirmili, otuzlu yaşlarına geliyor ve kendisini babasının bir okuru, bir hayranı olarak buluyor. Görece gerilsizce. Şairin “kendi kendini icat etme” serüveninin asıl sancısına, bu sancının dışavurumlarına, üç büyük çocuk maruz kalmıştır. Semiramis Hanım, “Turgut Uyar’ın kızı olmaktan önce, babamın kızı olmayı seviyorum” diyor. Çoğu insan, çoğu çocuk, “önce” yerine “çok” kelimesini kullanabilirdi burada.

İşte, elimizdeki kitabın en değerli yanlarından biri de bu: Sancının, çatışma, parçalanma ve yabancılaşmaların yaşanmış ve hazmedilmiş olduğunu göstermesi. Üstü örtülmüş ya da giderilmiş değil, sadece hazmedilmiş, demek devralınmış, düşünülmüş ve değerli kılınmış olduğunu göstermesi.

Hepsinin tanıklıkları da olağanüstü bu açıdan. 1950'lerden 80'li yıllara kadar, her dönemde, her kitap arasında, o çatırtilar arasında, ender ama keskin bir mutluluk ya da rahatlık anının belirdiğini, bu şiirin ve bu hayatın sancıdan, sıkıntıdan ibaret olmadığını ortaya koyuyorlar. Bana bunu en çok hissettiren, Şeyda Uyar Dikmen söyleşisinde (ki rekabet ve sancıyı da en dolaysızca o dile getiriyor) anlatılan Bulancak ziyareti oldu. Masanın çoktan toplanmış olduğu bir dönemdeyiz, *Dün Yok mu*'daki kara şiirler yazılmakta. Damadı Türker Dikmen onu bir Cuma akşamı Bulancak şehir kulübüne götürmek istemiştir; Turgut Uyar önce korkar, sakat bacağını bahane etmek ister, sonra kızının ısrarına dayanamayıp gider. Akkoç, “erkenden kalkıp eve dönmüşlerdir herhalde” diyor bu noktada. Şeyda Hanım'ın cevabı:

“Ben de senin gibi düşünmüştüm: Yedide gittilerse sekiz dokuz gibi gelirler kanısındaydım. Ama öyle olmadı. Sekiz, dokuz, on bir, on iki, bir. Balkonda oturuyorduk, vakit gece yarısını geçmişti, baktım ilerden babamla Türker çakırkeyifler, aheste aheste geliyorlar; eve girdiğinde, ‘iyiydi, çok hoş geçti akşam’ dedi. Poker bile oynamışlar, hoşuna gitmiş, ben de haliyle mutlu olmuştum bundan. Eğer ortam iyiyse babam konuşkan bir adamdı, eğer bir şeyden hoşnut değilse konuşmazdı. Hoşlanmadığı bir ortamda biraz da alkol almışsa...”

Turgut Uyar, *Divan* kitabının, 1967-68 sonrasının coşkulu, “dirim”e inanmış şairinden ibaret değildi belki; ama o “dirim”in ne menem bir şey olduğunun soruşturulduğu 1977-84 aralığının bazı en kara, en solgun büyük şiirlerini yazan adama da indirgenemez. Sevinebiliyor, ürkerek, çekinerek ve çoktan vazgeçmiş gibi yaparak da olsa, *zevk* alabiliyordu. Keşke.

ORHAN KOÇAK

HAZIRLAYANIN NOTLARI

Yarı biyografi yarı belgesel niteliğindeki bu kitap, Turgut Uyar'ın çocuklarıyla yapılmış söyleşilerden oluşuyor. Çalışmaya başlamadan önce mahrem bir alana (aile kurumuna) uzandığının farkındaydım: Çoğumuzun sevgilisi şair Turgut Uyar, dört çocuklu bir baba aynı zamanda. İtiraf edeyim ki, mahrem bir alanda gezinerek şairin hayatındaki kimi ayrıntıları kurcalamak benim açımdan riskli bir işti. Çalışmayı yaparken Uyar'ın yaptığım şeye karşı çıkacağını biliyordum. “Kendi öykümü düzenlemek yetiyor bana,” diyen bir şairin öyküsüne dahil olmak, onu olandan başka bir şekilde yansıtmamak kaydıyla yeniden kurmak nasıl mümkün olabilirdi? Turgut Uyar hayatının başkaları tarafından kurcalanma ihtimallerine karşı kapılarını kapamış bir şair. Turgut Uyar'ı tanımak için elimizde sadece şiirleri, düzyazıları, söyleşileri var ama onu “daha yakından” tanımak için (dostlarının yazdıkları dışında) maalesef kayda değer pek bir şey yok. Edebi metinlerin, yazarlarının hayatından bağımsız bir varoluşa sahip olduklarını hiçbir zaman düşünmedim. Bir yanda metin bir yanda metnin yazarı gibi bir ayrımı kendi hesabı-

ma kabul etmiyorum. Metinlerin dünyayla, daha da önemlisi tarihle olan ilişkilerini kesen bu ayrıştırıcı yaklaşım, edebiyat eleştirisi kapsamında her ne kadar revaçta olsa da, Cemal Süreya'nın meşhur sözü hâlâ geçerliliğini koruyor: “Şairin hayatı şiire dahildir.” Bu söz uyarınca çetrefil bir soru çıkıyor ortaya tabii: Uyar'ın hayatı şiirine nasıl ve hangi şekillerde dahil olmuştur? Çalışmayı yapmaktaki başlıca maksadım işte bu soruya ucundan kıyısından cevaplar aramaktı.

* * *

Ne var ki, cevapları netameli bir alanda aradım: Aile. Edebiyat söz konusu olduğunda sanatçıların aileleriyle, çocuklarıyla ilişkisi bildiklerimizin çoğu zaman dışına taşar; “iyi baba” yahut “kötü baba” gibi ideal ölçütler pek çok açıdan hükümsüzleşir. “İyi baba” olarak Turgut Uyar imgesinin olduğu kadar “kötü baba” olarak Turgut Uyar imgesinin de peşinde olmadım. Beni ilgilendiren kesinlikle bu ideallikler değildi. Turgut Uyar'ın –toplumsal/maddi koşulların da etkisiyle– baba olma, bir başka ifadeyle, babalık hallerini mercek altına almaya çalıştım. Şairliğinde olduğu kadar maneviyatında da erken yaşlarda aile kurmasının, baba olmasının belli bir etkisi var. Her çocuğun hafızasındaki Turgut Uyar kendine özgüydü. Nitekim dört farklı açıdan resmedilen bir Turgut Uyar portresi çıktı ortaya. Anlatılan hikâyeler, Turgut Uyar şiirine yaklaşmak isteyenlere kimi ipuçları sunması açısından da ayrıca kıymetli.

* * *

Genelde edebiyatçıların, özelde şairlerin hayatları ilgi çekicidir, Turgut Uyar'ınki de öyle. Ama şunu söylemekte fayda var: Turgut Uyar'ın hayatında büyük savruluşlar, olağanüstü maceralar falan yok. Uyar'ın hayatına, sözgelimi Nâzım Hikmet'te yahut Cemal Süreya'da olduğu gibi, fırtına-

lı aşk hikâyeleri yahut büyük siyasal eylemler bulmak üzere yönelmek isteyenler eli boş döneceklerdir. Elbette aşklar, aşksızlıklar, siyasal ütopyalar var hayatında ama skandal insanı değil Turgut Uyar; yarı çileci, çokça çelebi bir şair. Kendisi de “hayatım düpedüz ve kupkurudur,” diye söylüyor zaten. Bir bakıma öyle: Sabah sekiz akşam beş rutinde bir memurun dünyayla kurduğu ilişkilerden, erken emeklilik sonrasındaki deneyimlerden oluşuyor anlatılanlar. Gündelik hayat kitapta önemli bir yer tutuyor. Sadece bunlardan ibaret değil tabii: Türkiye’nin halleri, yoksulluk, gurbetlik, yatılı okulların ıssızlığı; votka limon, kovboy filmleri, mantı, Birinci sigarası, şiirden ödün vermeme ısrarı, şiir üretim sürecinin maddi ortamı... Fazla söze gerek yok: Tam da herkes gibi –bizden– biri olduğu için Turgut Uyar’ı daha bir seveceksiniz kanısındayım.

* * *

Teşekkür listem biraz kabarık. Turgut Uyar’ın ailesiyle başlayayım. Turgut Uyar’ın ortanca kızı Şeyda Uyar Dikmen’e özellikle teşekkür ederim. Şeyda Hanım’la karşılaşmam benim için hakikaten önemli bir hadise oldu. Fikir alışverişinde bulunup çalışmaya yönelmem konusunda beni daima destekledi. Söyleşiyi kilometrelerce ötede, Giresun’un Bulancak ilçesinde yaptık. Kendi evinde mükellef bir kahvaltı sofrasıyla karşıladı beni. Eşi Türker Dikmen’e de anlayışı, sevecenliği için teşekkür ederim. Turgut Uyar’ın ilk kızı Semiramis Uyar, İstanbul Şişli’de ağırladı beni; yine pastalar, kurabiyeler, çaylar ve samimi bir sohbetle geçti vaktim. Saatler süren konuşmadan sonra heybemi sevinçle doldurup yanından ayrıldığımı çok iyi hatırlıyorum. Semiramis Hanım’a teşviki ve sevgisi için ne kadar teşekkür etsem azdır. Turgut Uyar’ın ilk oğlu Tunga Uyar’la görüşmeyi Kocaeli’nde yaptık. Müthiş zevkli bir sohbetten kalkıp da İstanbul’a dönmek

içimi burkmuştu. Evden ayrıldığımda, birkaç adım attıktan sonra dönüp arkama baktım, pencereden el sallıyordu, gerçek bir dost edinmiştim, vedalaşmamız ne vakit aklıma gelse içim burkudur. Kocaeli'nde Turgut Uyar'ın amcasının kızı Nesrin Hanım ağırladı beni. Güler yüzüyle, izzet ve ikramıyla gönlümü şımarttı. Hem Nesrin Hanım'a hem de Tunga abiye her şey için çok teşekkür ederim. Turgut Uyar'la aynı ismi taşıyan en küçük oğlu Turgut Uyar'a da nezaketi ve kitap için verdiği fotoğraflar ve kimi materyaller için teşekkür ederim.

* * *

Kitabın isim babası olan, Kadıköy'deki dostlarımdan Behçet Çelik'e müteşekkirim. İsmi duyar duymaz bağrıma basım ve başka hiçbir isim düşünmedim. Kitaba Sunuş yazısı yazarak katkıda bulunan Orhan Koçak'a özel teşekkür borçluyum. Benim açımdan büyük bir armağan oldu Orhan abinin Sunuş yazısı. Ankara'dan Tanıl Bora mektuplarımda az kahrımı çekmedi, daima radarındaydım; hep olduğu gibi ilgisini ve hevesini bir an olsun eksik etmeden çalışmaya kıskırttı beni. İnsanın sevdiği, hemhal olduğu yazarlara emek harcaması gerektiğini bizatihi kendi hayatından ve pratiklerinden öğrendiğim sevgili Sevgül Sönmez hocama sadece bu kitap için değil, genel anlamıyla bana hem manen hem de maddeten kol kanat gerdiği için sonsuz teşekkür ederim. Çalışmayı yaparken bir rol-model olarak Sevgül hocam aklımın bir köşesinde duruyordu. Tanıdığım kimi şairler de alakalarından mahrum etmediler beni. Kürt şairlerinden Metin Kaygalak o yüksek heyecanıla çalışmayı bir an önce bitirmem için muntazam güzellikte bir baskı uyguladı bana; şair-romancı Akif Kurtuluş kitap bahanesiyle selamlarımı ulaştırdı uzaklardan, bir öğle vakti Beyoğlu'nda yaptığımız bir görüşmede Turgut Uyar'la ilgili konuşurken gözlerinden

yansıyan ışık moral verdi. Althusser'in Spinoza'dan mülhem sözüyle söylemek gerekirse, hayatımdaki en kıymetli "iyi karşılaşmalar"dan biri olan hocam Cemal Bâli Akal da alakasını hiç kesmedi, çalışma esnasında maddi ve manevi gölgesini hep üzerimde duydum. Turgut Uyar'a ayrı bir düşkünlüğü olan, Kadıköylü dostlarımdan Burhan Sönmez de her buluşmamızda mutlaka çalışmanın akıbetini yokladı. Çalışma için hiçbir kurumdan herhangi bir destek almadım ama en büyük desteği yakın çevremdeki dostlarımdan aldım. Naim Narin Çelik çorbada tuzum olsun diyerek görüşmelerin deşifresi için yardımcı olmak istedi ama nasıl kıyabilirdim ki. Yeldeğirmeni'nin esaslı delikanlılarından Mesut Mikail Yılmaz, Uyar'la ilgili konuşmalarına sabırla katlandı, ihtiyacım olan kimi kaynakları bulup getirdi. Yine Kadıköy'den dostum Ömer Dolu başka meselelerde olduğu gibi bu işte de türlü şekillerde yanımdaydı. "Kadıköy çetesi"nin (onlar kim olduklarını biliyorlar) kadrolu elemanlarından Emine Ayhan, dostluğundan olduğu kadar yapıcı eleştirilerinden de mahrum etmedi beni. Çalışmanın başından sonuna kadar hep yanımdaydı Emine; heyecanı ve tahammülü için şükran borçluyum kendisine. Turgut Uyar'ı bunca seven insanlardan örülmüş bir haleyle çevrelenmiş olmak benim açımdan bambaşka bir deneyim oldu tabii. Velhasıl-ı kelim bu kitap özünde kolektif bir maneviyatın ürünüdür, ben emekçiliğini yaptım sadece. Bu itibarla, Turgut Uyar okurlarına olduğu kadar dostluğa da adanmıştır.

* * *

Kitaptaki eksiklikler yahut zaafılar doğrudan benle alakalı. Gücüm, imkânım ancak bu kadarına yetti. Mazeret değil, hakikaten böyle düşündüğüm için, vaziyetim "Efendimiz Acemilik" yazısında Turgut Uyar'ın dediği gibi biraz da: "Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz

tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka taş daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar.” Eksikliğini, tamamlanmamışlığını baştan kabul etmiş bir çalışma bu. Belki başkaları çıkıp el atar, kim bilir? Turgut Uyar’ın sıkı dostlarından Edip Cansever’in dizesiyle: “Karanfil elden ele.”

DERVİŞ AYDIN AKKOÇ
Kadıköy, 2014

VARSA ÖLÜMÜN ARİFESİ

Bakmayın siciline “emekli yüzbaşı” kaydı işlendiğine,
Kendisi mirlivaydı...
Nası da sürerdi yavrurum, gebelerden aşağı
Şiir-aşkın komutu üzere
Livalarını
O umarsız ve umulmaz güzellikteki benliğimize doğru!..
Gördünüz hepimiz arazide onu
Bütün piyade ve süvari tatbikatlarında...
Derken indirirdi bir paraşüt bölüğünü
Benlen karımı barıştırmak için
Oturup patlıcan salatası yapardı
Unutmaz kırmızı biberi, sarımsağını...

O, aynı zamanda, Napoléon’un ordusunda
Mısraların, kıtaların ta önünde
Yürüyen bir trampete çocuktu
Waterloo veya 12 Mart’ta...
Belki de İspanyol İç Harbi’nde
Pisi pisine ölen bir Lorca...

Ben Turgut’la okuşup kokuştduğumda
Yaşamının umman soluğunu soluduğumda
Denize açılır olurdum hep
Fethi çıkarcasına “Dünyanın En Güzel Arabistanı”nı
Şiirimizin o en kızıl saçlı levendiyle...

Can Yücel

BİRİNCİ BÖLÜM

“Benim Kızım Pek Yemek Yemez de...”

SEMİRAMİS UYAR

• Turgut Uyar'ın ilk çocuğu, daha doğrusu ilk göz ağrısı-sınız. Turgut Uyar 2 Temmuz 1979'da Milliyet Sanat'ta yayımlanan “Yaşamımda İlkler” adlı yazısında, kendi hayatındaki ilkleri sıralıyor: İlk utanç, ilk okul, ilk gurbet, ilk aşk, ilk dayak, ilk cinsel deneyim, ilk alkol... 1927'de başlayan hayatının ilklerinden peş peşe söz ederken, 1947'de istisnai bir durum gerçekleşiyor ve iki ayrı ilk aynı yılda yaşanıyor. Uyar'ın 1947'de, Yedigün dergisinde ilk şiiri yayımlanıyor. Derginin “şiir beğenisi”nin vasat olduğunu düşündüğünden, pek heyecan yaratmıyor bu. Aynı yılda vuku bulan ikinci ilk ise, hayatında önemli bir değişikliğe yol açıyor bana kalırsa: “İlk çocuğum da o yıl oldu. Öğrenciydim henüz. Evlenmek son derece yasaktı.” Turgut Uyar 1948'de Bursa Askeri Memurlar Okulu'nu bitirdikten sonra “kura” ile Ardahan'ın Posof ilçesine atandığına göre, siz İstanbul doğumlu olmalısınız?

– Evet, 1947 İstanbul doğumluyum. İki yaşına kadar İstanbul'da kaldık. Diğer kardeşlerim babam gibi sarışındır, bense esmerim; hatta bir gün “benim saçlarım neden böyle?” diye sormuştum babama. “Sen Çingenesin de o yüzden,

seni Çingenelerden aldık,” diyerek takılmıştı bana. 1949’da babamın memuriyeti, daha doğrusu Şark Hizmeti nedeniyle Posofa gittik. Askeri okuldan ilk mezun olanları Askeri Şube Müdürü olarak görevlendiriyorlardı, babam da bu görevi yaptı; henüz yirmi iki yirmi üç yaşlarında o zaman. “Evlenmek yasak” demiş ya, annemle 19 yaşında evlenmiş babam.

• *Merak etmekle birlikte, bu evlilik meselesini müsaadenizle sonra konuşalım. Nasıl bir baba idi sorusu tek başına hiçbir şey ifade etmiyor tabii. Zira her insan gibi Turgut Uyar da içinde yaşadığı toplumsal koşulların tesiri altında. 1941’de askeri okula giriyor. 1965’te verdiği bir mülakatta askeri okula girmesinin sebebinin tamamen “iktisadi” olduğunu belirtiyor. Askerlikten hiç hoşlanmıyor. 1949’daki bir diğer yazısında “hayatının düpedüz ve kupkuru” olduğunu, “alaka çekecek” bir tarafının olmadığını söylüyor. Fakat bana öyle geliyor ki, mesleğinden ötürü mekân değiştirmesi, yani büyük kentlerden taşraya –Anadolu’ya– gitmesi, taşradan tekrar büyük kentlere dönmesi, duygu dünyasının, tabii şiirinin de gelişimi üzerinde örtülü de olsa bir etkide bulunuyor. Posof Askerlik Şubesi’nde Mura-mele Memuru olarak çalışıyor. Posofa gidiş bile başlı başına bir zorluk o dönemde, şöyle anlatıyor yolculuğu: “Korkunç bir gidişti. Çocukluktan yeni çıkmışım, evlilik sorumluluğunu yüklenmişim. Para yok. Dış dünya ile temasım olmamış. Biraz şaşkın ve korkak. Yolculuk yedi-sekiz gün sürdü. Kalabalıkta trenlerde. Sonra atlar, filan. Anadolu yolculuğu işte. Karımla beraberdik.” Posof denilince siz ne hatırlıyorsunuz?*

– Posoftan benim tek hatırladığım şey kar ve buz. İnanılmaz bir soğuktu. Orada bir kardeşim olmuş benden sonra. Serap adını vermişler ama onu kaybetmişler. Daha sonra, 1950’de kız kardeşim Şeyda doğdu. Bir de üst katımızda karısıyla oturan bir yarbay vardı. Anneanne ve babaanne gibiydiler bizim için, aile ilişkilerimiz iyiydi, bizi kollayan in-

sanlardı. Ayrıca yeşiller içinde bir sürü er hatırlıyorum Posof denilince, bir yere giderken onlara emanet edilirdik. Emir erleriydi. Posofla ilgili aklımda kalanlar bunlardan ibaret Derviş, anlayacağına üzere çok silik ve az...

• *Posoftan sonra Samsun'un Terme ilçesine geçiliyor. Turgut Uyar'ın Türkiyem'de yer alan "Akşamüstü Rüyası" adlı şiirinde sevdiğim bir dizesi var: "Uyan Turgut'um, garibim uyan / Bura Terme'dir." Yine bir taşra ilçesi ama Posofa göre olanaklar biraz daha fazla. Turgut Uyar az da olsa nefes alıyor sanki. Posofta sadece maddi olanaksızlıklar değil, edebiyatla temas imkânları da çok zayıf. Sözelimi Posofta yalnızca Varlık ve Kaynak dergilerine ulaşabilirken, Terme'de diğer dergilere ve kitaplara daha rahat ulaşabildiğini belirtiyor: "Bir çeşit uygarlıkla temas haline geldim. Elektrik, sinema gibi." Aile de genişliyor tabii...*

– Posoftan sonra, 1952'de Terme'ye geçtik. Babam Terme'de de Şube Müdürü olarak görev yaptı. Yine yirmi beş, yirmi altı yaşlarında çok genç bir adam. Ben de beş yaşlarındayım. Dediğin gibi aile genişledi, 1952 Şubat'ında erkek kardeşim Tunga doğdu. Terme yıllarında üç kardeştik artık. Terme'deyken anneanneme, yani İstanbul'a yollandım, çünkü annemin başında üç çocuk var, bakım işleri zor. Ne kadar kaldığımı hatırlamıyorum ama döndükten sonra beş buçuk ya da altı yaşında filan ilkokula başladım.

• *İlkokula Terme'de mi yoksa Ankara'da mı başladınız?*

– Terme'de başladım ilkokula. Yine yeşiller içinde askerler vardı, okula götürüp getiriyorlardı beni. Okuldan bir gün kaçtım, çok iyi hatırlıyorum, aşı olunacağı bir gündü. Çok korkmuştum. Galiba okulun tuvaletinden bir yol bulup kaçtım ve eve gittim. Kaçtım da bir şeye mi yaradı, hayır. Tam eve vardım ki, evin kapısında, beni aşıya götürmek için dört